J. Maronier

Tekeningen en aquarellen van J.H.W. Le Clercq (met platen)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 109 (1953), no: 3, Leiden, 227-230

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

TEKENINGEN EN AQUARELLEN VAN J. H. W. LE CLERCQ

In het jaar 1952 is het Kon. Instituut door aankoop in het bezit gekomen van een belangrijke verzameling aquarellen en tekeningen, die ruim een eeuw geleden in Indonesië werden gemaakt door de 1ste Luitenant J. H. W. Le Clercq, tijdens een expeditie op Java en Sumatra.

Toegevoegd aan de Generaal Majoor van het Ned. Leger F. B. Freiherr von Gagern, die bij Kon. Besluit van 4 Maart 1844 La X₉ werd belast met een zending naar Indonesië „ten einde o.a. het verdedigingsstelsel aldaar in het algemeen te onderzoeken en in het bijzonder „om na te gaan of het niet voor vereenvoudiging vatbaar was” heeft Le Clercq op zijn dienstreis in de jaren 1844 tot 1846 gelegenheid gevonden om, hetgeen hem in de bezochte gebieden trof, in lijn en kleur vast te leggen.

Johannes Henricus Willem Le Clercq werd 15 Februari 1809 te Amsterdam geboren als zoon van Anthony Le Clercq en Maria Huygens. Na vooropleiding te Amsterdam kwam hij op 1 Juli 1823 als cadet der Artillerie op de Genieschool te Delft en werd op 19 Augustus 1827 tot 2e Luit. en op 15 Febr. 1832 tot 1e Luit. aangesteld. Na zijn terugkeer uit Indonesië waar hij van 1844 tot 1847 verbleef, werd hij bevorderd tot Kapitein. Zijn militaire loopbaan eindigde hij in de rang van Generaal-Majoor. Hij overleed in 1885 te 's-Gravenhage.

Aan de hand van de beschrijving der expeditie, opgenomen in een door de broer van Gen.-Maj. von Gagern naar door deze nagelaten reisnotities uitgegeven boekwerk¹⁾ is nauwkeurig na te gaan welke gedeelten van Java en Sumatra na aankomst op 19 November 1844

¹⁾ Het leven van den Generaal Frederik von Gagern van 1813-1848 in Nederl. Dienst. Episodes uit de Geschiedenis van ons Vaderland gedurende 1813-1848, 2 dln, naar het Hoogduitsch van H. von Gagern door Mr C. C. E. d'Engelbronner Amsterdam bij K. H. Schadd 1866.

Mijn aandacht werd op dit werk gevestigd door Dr H. J. de Graaf.

werden bezocht en op welke tijdstippen men de verschillende gebieden aandeed.

Na een oriënterend verblijf in Batavia en Buitenzorg werden achtereenvolgens West-Java en de Preanger Regentschappen bezocht. Bezoeken aan Cheribon, Semarang, Kedoe, Banjoemas en Bagelen volgden, waarna Soerabaja en de uiterste Oosthoek van Java werden geïnspecteerd.

In het volgende jaar werden nog excursies op Sumatra gemaakt, waarbij o.a. de hoofdplaatsen Padang, Fort de Kock, Palembang, en de Bataklanden en Menangkabau werden aangedaan.

Aangezien de aquarellen en tekeningen van Le Clercq in vele gevallen niet alleen de plaats, doch ook de datum vermelden, waarop ze gemaakt zijn, vormen ze een nauwkeurige illustratie van deze reis. Sommige zijn zeer uitvoerig, andere weer schetsmatig doch bij alle treft de voor een amateur vaak uitstekend aangevoelde sfeer in het landschap, dat voor hem toch volkomen nieuw was.

Tot de bijzonder belangrijke stukken behoren o.a. een aquarel van de Grote Hoofdtempel en van de zogenaamde Jaartal-tempel (1369) van Panataran (aquarel gedateerd 11 October 1845), in de toen nog aanwezige bos-rijke omgeving. Bij vergelijking met latere foto's blijkt, dat ook hier destijds, evenals bij de Baraboedoer, de voet geheel onder het omringende terrein was bedolven.

Een aquarel van de Tjandi Bima, eveneens door bomen omringd, geeft een fraai aanzicht van deze tempel (3 Mei 1845).

Nog bevinden zich in de collectie aquarellen van de Vishnu-tempel, en van een kleinere tempel uit het Prambanan-complex (beide gedateerd 24 Juni 1845) en een pentekening van de Tjandi Asoe aan de voet van de Merapi (31 Mei 1845)²⁾.

Enige zeer gedetailleerde kleine potloodschetsen van een Raksasa en een Nandi te Malang en van enkele bas-reliefs en details van de Baraboedoer (29 Mei 1845) vormen de rest van naar archeologische onderwerpen gemaakte schetsen.

Uit een documentair oogpunt zijn mede belangrijk de aquarellen van Javaanse graven uit het Bantamse (1845) en van een begraafplaats van radja's uit de Bataklanden (9 Juli 1846) en een schetsmatige tekening van een offerande.

Van de aquarellen treffen ons een landschap met rottanbrug op

²⁾ Vergelijk: Krom, Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst, 's-Gravenhage 1923. Deel 3 resp. platen 79, 86, 2 en 34.

Tjandi Bima

Tjandi Asu

Tempel behorende bij het Prambanan-complex

Sumatra, en een gezicht op de rivier de Sindeh, stromende door een kloof, evenals enige kustlandschappen ³⁾).

Zoals begrijpelijk is, werd Le Clercq door de ongewone aanblik van vuurspuwende bergen zeer getroffen — in enige aquarellen (Maart 1845) heeft hij getracht de heetwaterbronnen en -dampen bij de krater van de Gedeh te vereeuwigen. Op 22 Juni 1845 maakte hij tevens een aquarel-aanzicht van de Merapi.

Als militair wilde hij natuurlijk de verschillende tijdens de expeditie betrokken bivouakken vastleggen. Een aquarel bij avond en enkele schetsen geven de sfeer daarvan uitstekend weer, evenals een wijds landschap met het in aanbouw zijnde bivouak op de achtergrond en houthakkers op het voorterrein (Kendang Badak 15 Maart 1845).

Dat Le Clercq gevoelsmens was blijkt uit enkele lyrische ontboezeningen als kantschrift van aquarellen van imposante natuuraferelen.

Van sawahs en sawah-bewerking ontstonden meerdere schetsen.

Reeds kort na zijn aankomst in Batavia maakte hij krabbels van de verschillende bevolkingstypen, sommige in navolging van Hardouin ⁴⁾. Later zou hij in grotere aquarellen vele Sumatraanse hoofden met hunne vrouwen weergeven (L Kota, XIII Kota, en Agam). Dat hij daarbij te hoog greep en door gebrek aan academische opleiding de figuren soms mistekende is hem te vergeven, daar kleding en entourage toch met veel talent werden weergegeven.

Wanneer men weet, dat vroeger in een tijd, dat foto en film nog niet ter beschikking stonden, zoals bij de expedities van de Natuurkundige Commissie, steeds tekenaars aan de Staf werden toegevoegd om het nodige illustratie-materiaal bij de Verhandelingen ⁵⁾ der expeditie-leden te leveren, zou men kunnen veronderstellen, dat de uitzending van Le Clercq mede ten doel had, zich de medewerking van een kundig tekenaar te verzekeren. Uit de aantekeningen van von Gagern blijkt echter niet, dat bij de aanwijzing van Le Clercq zijn artistieke begaafdheid mede de keuze heeft bepaald.

³⁾ Een aquarel van een riviergezicht in een weelderig begroeid rotsachtig landschap (met in de hoek de aantekening „copie”) blijkt naar een lithographie van Payen te zijn gecomposeerd.

⁴⁾ W. L. Ritter. Java. Tooneelen uit het leven, karakterschetsen en kleederdrachten van Java's bewoners. In afbeeldingen, naar de natuur geteekend door E. Hardouin, 's-Gravenhage 1855.

⁵⁾ Verhandelingen over de Natuurlijke Geschiedenis der Nederlandsche overzeesche bezittingen, van de Leden van de Natuurkundige Commissie, uitgegeven op last van de Koning door C. J. Temminck, geredigeerd door J. A. Susanna, gedrukt door J. G. la Lau, Leiden 1839-1844 (tekenaars G. van Raalten en P. van Oort).

Von Gagern is overigens zeer summier in zijn mededelingen over zijn tochtgenoten; hij bepaalt zich tot de opmerking: „van mijn tevredenheid over mijn begeleiders heb ik reeds bij herhaling gesproken”.

Bedenken wij, dat belangrijke collecties tekeningen, destijds in Indonesië gemaakt door grove onachtzaamheid in Nederland volkomen verloren zijn gegaan⁶⁾ dan mogen wij ons gelukkig prijzen, dat het oeuvre van Le Clercq bewaard bleef en thans in de platencollectie van het Instituut kon worden opgenomen.

J. H. MARONIER

⁶⁾ Zie hierover in *Historia* 11e Jaargang no. 4 van April 1946 het artikel: Hollandse tekenaars in Indonesië, en

H. F. C. ten Kate, *Schilder-tekenaars in Ned. Oost- en West-Indië en hun beteekenis voor Land- en Volkenkunde* (Bijdragen Kon. Inst. Deel 67, 1913, pag. 440).